

Фанда Наталія

NOVA OPERA – ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИЙ МУЗИЧНИЙ ТЕАТР

XXI ст. ОПЕРА-РЕКВІЄМ «IYOV»

Оперна сцена сьогодні «...стає місцем неймовірних, фантастичних, трансцендентних подій... Історія індивідуальної долі, що обростає архетиповими узагальненнями, надбає космологічного спрямування...».
М.Сабініна

У статті здійснюється аналіз особливостей жанру сучасної опери на прикладі опери-реквієму IYOV, розглядається проблема синтезу світських та сакральних традицій та жанрів.

Ключові слова: експериментальний театр, опера, реквієм, синтез, традиції, новаторство.

Останнє десятиріччя ХХ – початок ХХІ ст. відрізняється підвищеною цікавістю до проблем оперного жанру. Серед нових жанрів української опери - камерна, моно та мікроопера, сатирична, одноактна хорова, опера-дума, фолк-опера, рок-опера та ін. На початку третього тисячоліття у жанрі опери спостерігається відхід від традиційного музично-театрального виконавства.

«Нові умови функціонування оперного жанру змушують звернути увагу на особливості сучасної музичної комунікації, які впливають як на зовнішні умови функціонування оперних творів, так і на їхні внутрішні параметри» [13, 195].

Як зразок чи не найбільш емоційно насиченого театрального видовища, опера і сьогодні спонукає до нових художніх рішень.

NOVA OPERA – це музично-театральна формація у складі режисера Влада Троїцького і професійних композиторів Іллі Разумейка та Романа Григор'єва, яка експериментує в жанрі нової опери, що є новим авангардним напрямком в оперному театрі, та презентує «новий експериментальний музичний театр» в Україні та за її кордонами.

Витоками свого театру Влад Троїцький вважає театр Єжи Гротовського, за висловами якого «... театр має єдину цінність, яку ніколи не зможе перейняти ні кіно, ні телебачення: безпосередній зв'язок, який виникає між живими істотами» [9].

Режисер Влад Троїцький – не лише постановник опери, але активний співавтор, який бере безпосередню участь у її написанні. Таким чином режисура має пряме відношення до створення оперної вистави, що є прикладом нової естетики сучасного оперного спектаклю (явище сучасного «режисерського оперного театру»).

Основною ідеєю проекту є інтеграція найрізноманітніших естетичних, стилістичних, музичних та творчих елементів в зону академічного мистецтва.

У репертуарі творчого об'єднання вже є три унікальні мультижанрові опери: опера-реквієм для препарованого роялю, віолончелі, ударних та голосів «IYOV», сонОпера «непрОсті» та опера-цирк «Вавилон», здійснюється робота над неооперою жахів «Гамлет», виношується ідея опери «Ной».

Вперше оперу «IYOV» було представлено на головній сцені фестивалю сучасного мистецтва ГОГОЛЬFEST у вересні 2015 року. Упродовж 2015 року оперу «IYOV» презентували в Австрії, Китаї та США.

В основі сюжету опери - Книга Йова: книга про праведника, який силою своєї безмежної віри переміг зло..

Опера-реквієм IYOV на старозавітні тексти у перекладі Івана Огієнка та поезію католицької заупокійної меси поєднує в собі інструментальний театр, музичні імпровізації та алюзії на середньовіччя і бароко.

Музично-драматичний перформанс опери IYOV засновано на сучасній інтерпретації канонічних та біблійних текстів. Її сюжет резонує з українським сьогоденням. Це - привід поміркувати про світ, про себе в

ньому, про свій внутрішній світ і знайти опору, необхідну для здобуття віри.

У цій опері яскраво прослідковуються важливі тенденції опери кінця ХХ – початку ХХІ ст. – дотримання неоканонічних традицій та звернення до містеріальності на новому рівні синтезування світських та сакральних традицій та жанрів. Це прослідковується на рівні:

1) змісту опери - звернення до історії Йова, який переживає кризовий період у житті і стоїть перед моральним вибором;

2) структури: демонстрація взаємодії двох планів буття – реального (сюжетно-послідовного) и трансцендентного (позачасового);

3) функціональності: вихід у сферу діяльності вищих законів, потреба духовного пошуку – для кожного і для усіх (звернення до масової аудиторії);

4) лексики: провідна роль релігійних символів, текстів, жанрів.

Опера «IYOV» написана в синтетичному жанрі, який поєднує у собі оперу, реквієм та ораторію. Цікавим є факт, що в опері також здійснюється синтез старозавітної та новозавітної містеріальності, який полягає у використанні старозавітного сюжету Книги Йова та музичного жанру католицької меси, який безпосередньо пов'язаний із новозавітними текстами та образом Ісуса Христа.

Зовні статична вистава, насичена досить різноплановою музикою (від академізму до авангарду, експресіонізму, неофольклоризму, сонористики), представляє собою синтетичне дійство із відеопроєкціями та звуком, виведеним через акустичні системи.

Поняття «опера-ораторія» в музичну практику ввів Ігор Стравінський (опера-ораторія «Цар Едип»). Драматургія опери – ораторіальна, статична. Співаки знаходяться в статичному стані за винятком скупих мізансцен, усю дію супроводжує читець, який озвучує фрагменти з Книги Йова. За авторської режисури «статика – не бездієвість, а форма вираження

емоційного змісту оперної драматургії. І актори-вокалісти грають тут ключову роль, адже вони учасники сценічної дії, і пропускають її через свою психофізику емоцію неймовірної сили» [3, 288].

Безпосередньо від жанру опери взято сюжетний розвиток та принцип вокально-драматичного сценічного дійства. Текст читця та відеодекорації позначають сюжет, а музика робить цю історію драматичною, трагічною, ліричною.

Свій каркас опера запозичила від реквієму канонічної структури періоду III-XIII ст., який повністю звільнився від культової приналежності, але зберіг корпус текстів. Частини реквієму чергуються з інструментальними епізодами – інтермецо.

Умовно оперна дія ділиться на три акти, в яких відбувається зав'язка, кульмінація та розв'язка основної сюжетної лінії. Важливим об'єднуючим моментом є використання мінорного тризвуку (es-moll), який вперше з'являється у прелюдії до опери (триває близько 7 хвилин) та завершує оперу в останній інструментальній постлюдії, створюючи інтонаційне та символічне обрамлення твору: завершення може стати початком нової історії, адже доля Йова може повторитися в особі кожного з нас.

Опера складається з 14 невеликих музичних частин з прошарками у вигляді начитки Книги Йова. Функцію хору виконує шестиголосий ансамбль, сольні арії відсутні.

Синтез із жанром реквієму здійснюється за рахунок використання традиційних частин католицької заупокійної меси: «Kyrie eleison» («Господи, помилуй»), «Tuba mirum» («Трубний глас страшного суду») і «Lacrimosa» («Слізний день») з частини «Dies Irae» («День гніву»), «Requiem aeternam» («Вічний спокій»), «Agnus Dei» («Агнець Божий»), «Pie Jesu» («Милостивий Ісусе»), який іноді вводиться замість традиційного «Agnus Dei», та «Lux aeterna» («Світло вічне»).

Окрім традиційних частин реквієму також введено частини, які притаманні великій урочистій месі - «Credo» («Вірую») і «Gloria» («Слава во вишніх Богу»).

Композитори відійшли від канонічної послідовності частин реквієму, слідуючи за сюжетною лінією розвитку. Так, в увертюрі звучить молитва «Kyrie eleison» (зазвичай цією частиною розпочинається велика урочиста меса), а першим розділом опери є «Credo» («Вірую») як символ непохитної віри (замість традиційної частини заупокійної меси «Requiem aeternam» («Вічний спокій»). Натомість «Requiem aeternam» з'являється у кульмінації другого акту опери – у точці золотого перетину в момент покаяння Йова.

У вокальній партії «Kyrie eleison» переважає активне наполегливе багаторазове повторення коротких мотивів на фоні дисонуючого експресивного звучання роялю, яке переходить із молитовного прохання у наполегливу вимогу змученої душі.

Незважаючи на пережиті страждання головного героя, «Credo», що розпочинає третій акт опери, звучить лаконічно, впевнено, бо Йов міцно переконаний у своїй вірі і незламний. Можливо, цю частину автори запозичили із великої урочистої святкової меси, щоб підкреслити, що Йов – живий і буде жити, і віра його рятує і дає надію.

Повна емоційна протилежність - тема «Agnus Dei» («Агнец Божий»), яку виконує жіночий дует: лірична розвинена мелодична лінія, умиротворення і споглядання внутрішньої краси супроводжується текстовими коментарями про спасіння Йова і його подальше щасливе життя.

Композитори гнучко поєднують різні манери вокалізації. Поруч з академічними прийомами у частинах «Pie Jesu» та «Lacrimosa» прослідковується використання естрадної манери виконання, а в «Lacrimosa» і «Gloria» - елементи автентичного, горлового співу із

використанням східних інтонацій. Таке поєднання різних стилів вокального виконання надає музиці особливого сучасного звучання.

Композитор Роман Григорів, в особі якого реалізовано універсальну модель музиканта «композитор – диригент – виконавець», зазначив, що «...у творі є система лейтмотивів, яка стосується субординації тембрових елементів та інтонаційних моделей» [7]. Більшість вокальних тем розпочинаються низхідною секундовою інтонацією, спільною рисою тем є низхідний хроматичний рух у мінорному забарвленні. У найбільш напружених інструментальних інтерлюдіях експресивне ритмізоване звучання роялю зображає руйнацію світу, гармонії, внутрішній біль головного героя. Посилюють емоційний стан хроматичні ковзання віолончелі, експресія ударної установки, які підсилюються світовими ефектами.

Головна музична дійова особа – препарований рояль, який уособлює тіло Йова (корпус інструменту можна прирівняти до роздягненого й покаліченого тіла біблійного персонажа). Джон Кейдж був першим, хто препарував рояль з метою видобуття нових звуків. У опері відбуваються сонористичні експерименти: використано різні техніки гри на струнах роялю та спів у резонуючий корпус (раніше такі прийоми використовували Лігеті і Беріо).

Таким чином рояль виконує функцію усього оркестру. Звукове життя всередині інструмента, робота зі струнами, цікаві акустичні ефекти, які виникають, коли солісти співають в рояль, – ще одна поліфонічна лінія опери. «Відповідно, рояль - це безодня світу, колодязь, в якому є струни гармонії. Коли ти звертаєшся до них, вони тобі відповідають. Це така своєрідна модель світу» - зазначив у інтерв'ю режисер Влад Троїцький [11].

Ось що каже про проект критик Анастасія Гайшенець: «Владислав Троїцький має унікальний дар - відчуття моменту. Дивним чином його біблійна опера-ораторія резонує з настроєм на порозі безвір'я, що охопило

наш соціум саме в момент його прем'єри. Лаконізм і містеріальний характер - головні особливості цього проекту. І той факт, що нова музика композиторів Іллі Разумейка та Романа Григоріва знайшла свого слухача, не може не надихати» [4].

Отож, опера «ІУОВ» демонструє основні тенденції розвитку сучасної режисерської опери та є унікальним синтезом світських та сакральних традицій та жанрів, зберігаючи актуальність та прямий зв'язок із сьогоденням.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Алеева С. Г. Опера-мистерия в отечественной музыке последних десятилетий XX века: наблюдения над спецификой жанра [Електронний ресурс] / С. Г. Алеева // Искусство и образование. – М., 2011. – № 2 (70). – С. 64–72. – Режим доступу: http://www.art-in-school.ru/art/iskusstvo_i_obrazovanie_2011_02_-_06_Aleeva.pdf
2. Берегова О. Українська опера початку третього тисячоліття як дзеркало сучасної музичної комунікації [Електронний ресурс] / О. Берегова // Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського: Сучасний оперний театр і проблеми оперознавства : зб. статей / редактор-упорядник М. Р. Черкашина-Губаренко. – К. : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2010. – Вип. 89. – С. 190–205. – Режим доступу: knmtai.com.ua/naukoviy_visnik/089/pdf/13.pdf
3. Богатырев В.Ю. Режиссура в опере и психотехника певца / Известия Российского Государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. М. – Вып. № 59. – 2008. – С. 284–289.
4. Вергеліс О. Театр. Фотосесія (DT.UA підбиває підсумки сезону) [Електронний ресурс] / О. Вергеліс // Дзеркало тижня. Україна. – №26 (16 липня – 5 серпня 2016). – Режим доступу: gazeta.dt.ua/CULTURE/teatr-fotosesiya-dt-ua-pidbivaye-pidsumki-sezonu-_.html
5. Морозова Л. Опера ІУОВ: Сеанс черевомовлення [Електронний ресурс] / Л. Морозова // Музична скриня: Блог Півтона Безвухого. – субота, 5 березня, 2016. – Режим доступу: <http://music-ukr.blogspot.com/2016/03/iyov.html>
6. Оперне мистецтво України. Сучасні виклики : (огляд. довідка за матеріалами преси та неопублік. док.) [Електронний ресурс] / М-во культури України, Нац. парлам. б-ка України, Інформ. центр з питань культури та мистецтва ; [підгот. І. Ю. Бурнашов]. – Київ : НПП України, 2013. – Вип. 11/5. 25 с. – Режим доступу: www.nplu.org/storage/files/Infocentr/Tematich_ogliadi/2013/opera13.Pdf
7. Пальцевич Ю. Роман Григорів: Хочу зіграти «Йова» у клубі ATLAS [Електронний ресурс] / Ю. Пальцевич // Музика : інтернет-журнал. – 8 березня, 2016. – Режим доступу: <http://mus.art.co.ua/roman-hryhoriv-hochu-zihraty-jova-u-klubi-atlas/>
8. Рожок В. І. Мистецтво опери : реформаторський потенціал та історичні шляхи його втілення [Електронний ресурс] / В. І. Рожок // Часопис Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського : наук. журнал. – К., 2014. – №1 (22). – С. 86–94. – Режим доступу: knmtai.com.ua/chasopys/22_NBUV/docs/12.pdf
9. Семенік О. Як двоє композиторів і режисер привчають українців до нової опери [Електронний ресурс] / О. Семенік // Українська правда. – 12 січня, 2017. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/culture/2017/01/12/222077/>
10. Синельникова О. В. Неоканонические тенденции в музыкальном театре рубежа XX–XXI веков: парадокс или реальность (на примере творчества отечественных композиторов) [Електронний ресурс] / О. В. Синельникова // Международный научно-исследовательский журнал. – 2012. – №5 (5). – С. 77–79. – Режим доступу: <http://research->

journal.org/art/neokanonicheskie-tendencii-v-muzykalnom-teatre-rubezha-xx-xxi-vekov-paradoksi-ili-realnost-na-primere-tvorchestva-otechestvennykh-kompozitorov/

11. Тарасова Д. Влад Троїцький: Майдан був місцем говорити «ні!», і тепер треба створити місце для «так!» [Електронний ресурс] / Д. Тарасова. – 1 березня, 2016. – Режим доступу: http://espreso.tv/article/2016/03/01/vlad_troyickyu_maydan_buv_misцем_govoryty_quotniquot_i_teper_treba_stvoryty_misce_dlya_quottak_quot
12. Формация NOVA OPERA: як українці популяризують авангардну оперу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://official-online.com/materialofday/formatsiya-nova-opera-yak-ukrayintsi-populyarizuyut-avangardnu-operu/>
13. Хілобок Н. А. До проблеми сценічного втілення опери у сучасному режисерському оперному театрі [Електронний ресурс] / Н. А. Хілобок // Мистецтвознавчі записки: Зб. наук. праць. – К. : Міленіум, 2014. – Вип. 25. – С. 191–198. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Mz_2014_25_26.pdf

Фанда Наталия. NOVA OPERA – експериментальний музикальний театр XXI в. Опера-реквієм «IYOV». Научний керівник – преподаватель-методист Круликовская Т.П. Хмельницьке музикальне училище ім. В.И. Заремби. В статті проведено аналіз особливостей жанру сучасної опери на прикладі опери-реквієма IYOV, розглядається проблема синтезу світських і сакральних традицій і жанрів.

Ключевые слова: експериментальний театр, опера, реквієм, синтез, традиції, новаторство.

Fanda Natalia. Nova opera - an experimental theatre of the 21st Century. The opera-requiem "IYOV". Research advisor - Krulikovska T.P. V.Zaremba Khmelnytsky Music College. The article gives an analysis of peculiarities of music genre of modern opera on basis of opera "IYOV". It is dealt with the problem of synthesis of secular and sacral traditions and genres.

Keywords: experimental theatre, opera, requiem, synthesis, traditions, innovations.